

УДК 37.342.725.3

Л. М. Шукала¹, Т. С. Сілюк²

¹настаўнік пачатковых класаў вышэйшай катэгорыі
 Вучэбна-педагагічнага комплексу яслі-сад – пачатковая школа № 10 г. Брэста
²канд. экан. навук, дац., дац. каф. турызму і краязнаўства
 Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна
 e-mail: ¹gim6mr@open.by; ²silyukts@mail.ru

ДАЛУЧЭННЕ МАЛОДШЫХ ШКОЛЬНІКАЎ ДА НАРОДНЫХ ТРАДЫЦЫЙ ЯК СРОДАК ПАВЫШЭННЯ МАТЫВАЦЫІ ДА ВЫВУЧЭННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Павышэнне матывацыі ў дзяцей малодшага школьнага ўзросту да вывучэння беларускай мовы будзе паспяховым, калі ў навучальным працэсе настаўнік не толькі будзе знаёміць іх з арфаграфічнымі, арфаэпічнымі, фанетычнымі правіламі беларускай мовы, але і далучыць да народных традыцый.

Уводзіны

Авалоданне дзецьмі беларускай мовай – адзін з элементаў фарміравання іх асобы, засваення імі народнай спадчыны, станаўлення нацыянальнай самасвядомасці. Мэта навучання беларускай мове вызначана вучэбнай праграмай – авалоданне навучэнцамі камунікатыўнымі ўменнямі і навыкамі, неабходнымі для эфектыўнага выкарыстання мовы ў розных сітуацыях зносін, развіццё іх творчага патэнцыялу, далучэнне праз мову да культурных традыцый беларускага народа [1].

Але на гэтым шляху існуюць пэўныя складанасці. У наш час беларуская мова, на жаль, страчвае былаую значнасць. Для большасці малодшых школьнікаў гімназіі № 6 г. Брэста імя Маршала Савецкага Саюза К. Г. Жукава не беларуская, а руская мова з’яўляецца першай мовай, якую яны чуюць ад бацькоў. Сапраўднае беларускае асяроддзе для іх звычайна адсутнічае. Таму ўзнікла сітуацыя, калі родная мова не з’яўляецца мовай дзіцячага мыслення.

Настаўніцкі вопыт паказвае, што нельга навучыць школьніка, калі ён абыякавы, не бачыць патрэбы ў набыванні пэўных ведаў. Матыў – гэта тое, што натхняе, накіроўвае чалавека да пэўнай дзейнасці. Калі ж не ведаеш матываў, то цяжка зразумець, чаму дзіця імкнецца да нечага іншага, а не да таго, што прапануе яму настаўнік.

У псіхалага-педагагічнай літаратуры ёсць цэлы пералік распрацаваных спосабаў павышэння ўнутранай матывацыі ў навучальным працэсе. Вось некаторыя з іх:

1. Не навізваць школьніку вучэбных мэт «зверху». Калі яны пастаўлены, то павінны быць зразумелымі і ўнутрана прынятымі вучнем – набыць значнасць для яго асобы. Менавіта сумесная работа па вызначэнні мэт і задач стане больш эфектыўнай у навучальным працэсе. Мэта настаўніка павінна зрабіцца мэтай вучня.

2. Часцей выкарыстоўваць гульнявыя формы дзейнасці, а не спаборніцтва.

3. Вучэбныя заданні да ўрока пажадана падбіраць з элементамі навізны.

4. З кожным наступным урокам рэгуляваць узровень заданняў па складанасці і цяжкасці.

5. Падчас сумеснай працы абавязкова даваць вучням права выбару і г. д. [2–4].

Каб зацікавіць вучняў, зрабіць іх не пасіўнымі назіральнікамі навучальнага працэсу, а яго актыўнымі ўдзельнікамі, трэба імкнуцца, каб урок стаў адкрыццём новага, незабыўнага, закрануў сэрцы вучняў, абудзіў іх думкі. Таму першачарговай задачай настаўніка ў сучасных умовах з’яўляецца павышэнне матывацыі да вывучэння роднай мовы, фарміраванне ў навучэнцаў погляду на беларускую мову як на фундаментальную

каштоўнасць народа, абуджэнне павагі да беларускага слова, працэсу пазнання, імкнення спасцігаць нацыянальную культуру.

Мэтай артыкула з'яўляецца абагульненне практычнага вопыту па павышэнні матывацыі школьнікаў малодшых класаў да вывучэння роднай мовы, авалодання яе асаблівасцямі шляхам знаёмства з народнымі традыцыямі (казкамі, прымаўкамі, гульнямі, абрадамі, святамі і інш.) на ўроках беларускай мовы, літаратурнага чытання і пазакласнай дзейнасці.

Для яе дасягнення былі пастаўлены наступныя *задачы*:

- 1) правесці тэарэтычны аналіз метадычнай літаратуры па тэме;
- 2) пашырыць веды школьнікаў пра беларускія народныя рамёствы, адзенне, фальклор, абрады і традыцыі, іх асаблівасці, характэрныя для Брэсцкай вобласці;
- 3) выявіць формы, метады і прыёмы, якія садзейнічаюць актывізацыі пазнавальнай дзейнасці навучэнцаў на ўроках беларускай мовы і літаратуры;
- 4) выкарыстаць на практыцы разнастайныя формы, метады і прыёмы актывізацыі пазнавальнай дзейнасці навучэнцаў на розных этапах урока і ацаніць іх эфектыўнасць.

Далучэнне малодшых школьнікаў да народных традыцый

Праца па павышэнні матывацыі малодшых школьнікаў да вывучэння беларускай мовы вялася на працягу чатырох вучэбных гадоў і ўключала наступныя этапы (табліца 1).

Табліца 1. – Этапы працы па далучэнні малодшых школьнікаў да народных традыцый з мэтай павышэння іх матывацыі да вывучэння беларускай мовы

Этапы	Змест дзейнасці
Падрыхтоўчы (верасень 2013 г. – студзень 2014 г.)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Выяўленне праблемы. Абмеркаванне праблем з бацькамі. 2. Распрацоўка дыягнастычнага інструментарыя. 3. Правядзенне ўваходнай дыягностыкі ўзроўню развіцця матывацыі школьнікаў да вывучэння беларускай мовы і літаратуры, якасці вучэбных дасягненняў. 4. Тэарэтычны аналіз метадычнай літаратуры.
Асноўны (люты 2014 г. – снежань 2016 г.)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Адбор метадаў, прыёмаў і форм, якія садзейнічаюць актывізацыі пазнавальнай дзейнасці навучэнцаў на ўроках беларускай мовы і літаратуры, пазакласных мерапрыемстваў. 2. Распрацоўка і апрабаванне метадаў, прыёмаў і форм актывізацыі пазнавальнай дзейнасці навучэнцаў на розных этапах урока і на пазакласных мерапрыемствах. 3. Арганізацыя творчай і даследчай дзейнасці навучэнцаў. 4. Правядзенне прамежкавай дыягностыкі ўзроўню развіцця навучэнцаў (авалоданнем беларускай мовай, тэхнікай пісьма). 5. Далучэнне бацькоў да ўдзелу ў выхаваўчых мерапрыемствах, звязаных з вывучэннем дзецьмі беларускай мовы.
Заклучны (студзень – красавік 2017 г.)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Правядзенне выніковай дыягностыкі. 2. Вызначэнне ўзроўню эфектыўнасці метадаў навучання, якія выкарыстоўваліся на ўроках мовы, літаратуры і пазакласных мерапрыемствах. 3. Апісанне і абагульненне вопыту.

Заўвага – Крыніца – асабістая распрацоўка.

Вядучая педагагічная ідэя (гіпотэза), якая была рэалізавана падчас практычнай дзейнасці заключалася ў наступным: павышэнне матывацыі малодшых школьнікаў да вывучэння беларускай мовы будзе паспяховым, калі ў навучальным працэсе настаўнік выкарыстае не толькі знаёмства з арфаграфічнымі, арфаэпічнымі, фанетычнымі і іншымі законамі беларускай мовы, але і далучаць іх да народных традыцый.

Апісанне сутнасці практычнай дзейнасці

У сучасным грамадстве фарміраванне ўсебакова развітай, творчай асобы з актыўнай жыццёвай пазіцыяй немагчыма без далучэння да этнакультурнай спадчыны народа: мовы, абрадаў, звычаяў, традыцый, каштоўнасцей матэрыяльнай і духоўнай культуры. Далучэнне да матэрыяльных і духоўных набыткаў папярэдніх пакаленняў, разуменне і ўспрыняцце светапоглядных каштоўнасцей продкаў ляжаць у аснове выхавання сапраўднага патрыятызму і пачуцця адказнасці за цяперашняе і будучае Бацькаўшчыны, фарміруюць павагу не толькі да ўласнай культуры, але і да этнічных традыцый іншых народаў. Таму, на наш погляд, нельга навучаць мове ў адрыве ад знаёмства з багатым жыццёвым і духоўным вопытам народа. Але рабіць гэта трэба з улікам асаблівасцей успрымання інфармацыі дзецьмі ў розным узросце.

Малодшы школьны ўзрост – гэта перыяд развіцця навыкаў самакантролю, станаўлення адэкватнай самаацэнкі, развіцця крытычнасці да сябе і іншых людзей, засваення сацыяльных норм, устанаўлення сяброўскіх кантактаў з ровеснікамі. Важна вучыць дзяцей бачыць і ацэньваць перспектыву, ставіць перад сабой задачы па сіле. Гэта дапаможа стварыць сітуацыю поспеху для дзіцяці ў сям’і і школе, сярод ровеснікаў. Калі малодшы школьнік не адчувае радасць пазнання, не набудзе ўмення вучыцца, не навучыцца сябраваць, зрабіць гэта ў далейшым будзе значна цяжэй.

Школьнік 6–8-гадовага ўзросту думае вобразамі, канкрэтнымі катэгорыямі, эмацыянальна ўспрымае ярка афарбаваныя падзеі і факты. Яму незразумелы складаныя абстракцыі, ён не ўлоўлівае наяўнасць глыбокіх прычынна-выніковых сувязей паміж з’явамі, якія адбываюцца ў грамадстве. Ён не пранікае ў сутнасць грамадскіх падзей і з’яў. Таму азнаямленне дзяцей з жыццём сваёй краіны неабходна будаваць на даступных, канкрэтных фактах, з’явах, падзеях, паказваючы лагічную сувязь паміж імі [5]. Гэта бліжэй і больш зразумела дзіцяці. Напрыклад, калі навучэнцы знаёмяцца з гісторыяй краіны, яны атрымліваюць заданне скласці з дапамогай бацькоў сваю радаслоўную. Дазнаючыся пра свае карані, сваіх продкаў, дзеці праз жыццё блізкіх ім людзей вывучаюць гісторыю Радзімы, яна становіцца ім больш блізкай зразумелай, паколькі афарбоўваецца іх хваляваннямі.

У першым класе вучэбнай праграмай прадугледжаны вусны курс беларускай мовы. На гэтых уроках адбываецца знаёмства з мовай: дзеці вучацца вымаўляць беларускія гукі, словы, будаваць сказы. Увесь курс знаёміць дзяцей з беларускай народнай творчасцю. На кожным уроку вывучаюцца беларускія народныя казкі. Вучні слухаюць іх, вучацца пераказаць, выдзяляць асноўную думку. Усе казкі маюць павучальны характар: яны вучаць дабру, добрамыслівасці, павазе да старэйшых, любові да Радзімы і свайго краю. На аснове казак лёгка падвесці дзяцей да вывучэння і разумення прыказак. Напрыклад, да казкі «Прагны багацей» можна падабраць прыказку «Дзе гультай ходзіць, там зямля не родзіць», да казкі «Крадзеным сыты не будзеш» – «Любіш паесці – любі і працаваць» і іншыя.

Хоць, можа, у штодзённым жыцці мы рэдка размаўляем па-беларуску, але часта прыгадваем вядомыя прыказкі і прымаўкі, якія дапамагаюць выказаць свае адносіны да сітуацыі. Прыказкі надаюць мове выразнасць, дасціпнасць, паэтычнасць. «Хата без кутоў не будзецца, без прымаўкі ні бяседа, ні гутарка не вядзецца» – у прыказках мала слоў, але ў іх закладзена народная мудрасць. Трапныя выслоўі назапашваюцца ў нашай памяці на працягу ўсяго жыцця. Мы чуем і запамінаем іх з размоў, слухаючы казкі, песні, легенды, паданні. Усім знаёмая сітуацыя: дзіця мае посуд, раптам талерка выслізвае з рук і разбіваецца. Каб супакоіць дзіця, дарослыя прыгадваюць старое павер’е: «Посуд б’ецца на шчасце!» Без асаблівых намаганняў памяці мы звяртаемся да прыказак і прымавак, каб вывесці правіла, даць ацэнку падзеям, характарыстыку паводзінам людзей [6].

Каб растлумачыць дзецям, што такое любоў і павага да бацькоў, як трэба ставіцца да людзей, дзе знайсці даступныя ўзросту прыклады, можна прапанаваць навучэнцам некалькі прыказак і разам абмеркаваць іх («Пры сонейку цёпла, пры мамачцы добра». «Добраму чалавеку жыццё ў радасць, а злomu – адно гора». «Не рабі другому, што не любя самому». «У людзей пытай, ды свой розум май»). Прыказкі і прымаўкі не старэюць на працягу стагоддзяў, яны выказваюць агульначалавечую мараль сцісла, у дасканалай мастацкай форме.

Кожны ўрок звычайна пачынаецца з моўнай размінкі. Тут дзеці вучаць хуткамоўкі, лічылкі, песенькі, разгадваюць загадкі, вымаўляюць чыстамоўкі. Напрыклад:

Абыяку абы як,
або гэтак, або так,
Абыяк – абібок.
Вось і ўвесь яго ўрок.

Здагадайцеся, пра каго мы сёння будзем гаварыць?

Крыльцы маюць, у неба ўзлятаюць.
Ад ранку да змяркання іх чуюм шчабятанне (птушкі).

Якім птушкам належаць гэтыя гукі?

Чык-чырык (верабей).
Чы-чы-чы (сарока).
Ку-ку-ку (зяюля).
Кар-кар-кар (варона).

Слоўнікавая работа

Сметнік – мусорка; дзюба – клюв; трохі – чутзь-чутзь; цікуе – наблюдает; ліслівы – заісківаюшый; след прастыў – ісчез.

Фізікультхвілінка

Скакалі, скакалі, весяліліся,
Ды крышачку стаміліся.
Угору пацягнуліся,
Сонцу ўсміхнуліся.
Промні засвяцілі,
Ручкі апусцілі [7].

Фальклорныя творы даступныя малодшым школьнікам па змесце, таму іх ужыванне мэтазгодна на ўсіх уроках па ўсіх прадметах. З аднаго боку, фальклор дапамагае стварыць своеасаблівы эмацыянальны настрой у настаўніка і вучняў, што спрыяе эфектыўнаму засваенню праграмнага матэрыялу, а з другога – пашырае веды дзяцей аб гісторыі свайго народа, узбагачае іх мову, садзейнічае фарміраванню адметных рыс беларуса, а значыць – далучае да нацыянальнай культуры.

Навучэнцам вельмі цікава на некалькі хвілін акунуцца ў мінулае нашай краіны і даведацца, якія імёны існавалі раней на Беларусі, што нашы продкі елі, як апраналіся, у якія гульні гулялі. Фальклор каштоўны на любым з этапаў урокаў (тлумачэнне, паўтарэнне, кантроль). Вось як цікава можна падвесці вучняў да тэмы дыктоўкі, накіраваць іх увагу на тое, пра што яны будуць пісаць. Настаўніца гаворыць вучням, што тэму дыктоўкі падкажа ім прыказка, якая запісана на плакаце («Дарагая тая хатка, дзе радзіла мяне матка»). З прыказкі дзеці здагадаюцца, што дыктоўка будзе пра той родны кутчак, дзе яны нарадзіліся.

У другім класе веды вучняў па народнай спадчыне пашыраюцца. Гэта можна прасачыць па многіх прадметах. У падручнік па літаратурным чытанні ўвайшлі такія раздзелы, як «Не проста ў словы я гуляю – на мове роднай размаўляю», «Што ў народзе скажуць, як у вузел звяжуць». У першым раздзеле вучням паказана прыгажосць роднага краю, веліч і моц Беларусі. Дзеці знаёмяцца з вершамі «Беларусачка» А. Бадака і «Я – беларус маленькі» М. Маляўкі.

У другім раздзеле адбываецца знаёмства з вуснай народнай творчасцю: калыханкамі, забаўлянкамі, заклічкамі, лічылкамі, байкамі, хуткамоўкамі, казкамі. На іх аснове вывучаецца гісторыя беларускай культуры, народныя традыцыі і абрады. Веды, атрыманыя вучнямі на ўроках мовы, станоўча ўплываюць на эфектыўнасць вывучэння малодшымі школьнікамі раздзелаў па літаратурным чытанні.

У табліцы 2 прадстаўлены фрагмент урока «Падарожжа па краіне беларускіх народных казак» у першым класе.

Табліца 2. – Фрагмент урока «Падарожжа па краіне беларускіх народных казак» у першым класе

Задачы	1. Выклікаць цікавасць вучняў да вывучэння беларускіх народных казак, правесці веды вучняў, іх уменне чытаць і размаўляць на роднай мове. 2. Развіваць кемлівасць, дапытлівасць і творчыя здольнасці. 3. Рыховаць павагу да вуснай народнай творчасці.
Падрыхтоўка	Вучні стараюцца дома прачытаць як мага больш беларускіх народных казак. Клас дзеліцца на дзве каманды, выбіраюцца капітаны каманд, прыдумваюцца назвы каманд
Выстава кніг і малюнкаў дзяцей	На дошцы запісаны словы: <i>Казка любіць неблыцы, Хоць і праўды не байца. Быццам птушка залатая, Свет шырокі аблятае... (У. Дубоўка)</i>
Ход падарожжа	Настаўнік: Шмат казак ёсць на свеце! Жывуць яны ўжо доўга-доўга. Няма на зямлі таго чалавека, які не любіў бы казак. Сёння мы адправімся ў завочную вандроўку па чароўнай краіне казак, успомнім казкі, складзеныя беларускім народам. Мы правядзём спаборніцтвы і даведземся пра тое, якая каманда лепш ведае казкі.
Віктарына «Хто згубіў рэч?»	У мяшочку знаходзяцца розныя рэчы. Трэба дапамагчы знайсці іх уладальнікаў. Кожная каманда павінна назваць не толькі уладальнікаў рэчы, але і казку. Заданне выконваецца па чарзе.
Конкурс «Якая казка?»	Настаўнік паказвае камандам ілюстрацыі да казак. Дзеці павінны сказаць назву казкі: «Людзей слухай, а свой розум май» (мастак В. Славук), «Як кот звяроў напалохаў» (мастак В. Шатуноў), «Разумная дачка» (мастак А. Лось), «Пшанічны каласок» (мастак У. Басальга).
Конкурс «Цікавыя тэлеграмы»	Камандам трэба пазнаць, хто адправіў тэлеграмы. 1) Гэй, каза, збірай манаткі, Уцякай хутчэй ты з хаткі, Бо вунь дзед ідзе, ён касу нясе... (Пеўнік з казкі «Каза-манюка»). 2) Кар-кар-р! Кра-кра! Гэй-гэй! Я – паўночны салавей! (Варона з казкі «Ганарыстая варона»).
Конкурс «Хто хутчэй?»	Кожная каманда атрымлівае карткі, на якіх запісаны словы. З іх трэба скласці назвы двух беларускіх казак і назваць іх («Ох і залатая табакерка», «З рога ўсяго многа»).

Заўвага – Крыніца – асабістая распрацоўка.

Падчас працы па павышэнні матывацыі малодшых школьнікаў да вывучэння беларускай мовы будзе паспяховым выкарыстанне такога віду вуснай народнай творчасці, як легенды і паданні беларускага народа. Легенды і паданні можна ўжываць на любым этапе ўрока. Яны арганічна спалучаюцца са зместам урокаў, надаюць ім мастацкую выразнасць.

На занятках па курсе «Чалавек і свет» можна выкарыстоўваць фальклорныя гульні. Напрыклад, на ўроку па тэме «Лясныя расліны» на этапе замацавання вучні з задавальненнем гуляюць у народную гульню «Лесавічок». Умовы простыя: выбіраецца «лесавічок», астатнія школьнікі пішуць на картках назвы раслін, якія растуць у лесе, сваё прозвішча і аддаюць карткі «лесавічку». Ён пачынае гульню: «Я быў у лесе, там растуць розныя расліны. Не было там толькі ялінкі». Той, хто запісаў на картцы «ялінка», павінен сказаць: «Ялінка там ёсць, а вось ліпы няма». «Ліпа», у сваю чаргу, павінна сказаць: «Ліпа ў лесе ёсць, а вось ... няма» і г. д. Той, хто назаве расліну, якая не расце ў лесе, або адкажа не ў свой час, плаціць «фант». Потым «фант» выкупляецца так: трэба расказаць пра тую расліну, якую назаве «лесавічок» [7].

Вялікія магчымасці па азнаямленні малодшых школьнікаў са спадчынай закладзены ў тэматыцы па выяўленчым мастацтве і працоўным навучанні: «Выцінанка», «Знаёмства з узорам і арнамантам», «Беларускі сувенір», «Вышыўка», «Пляценне», «Саломаяпляценне» [8]. Гэтыя тэмы тлумачацца дзецям на даступным гісторыка-культурным матэрыяле. На ўроках па названых тэмах можна паказаць вучням у цікавых формах прыгажосць беларускага нацыянальнага адзення, раскрыць асаблівасці архітэктуры, мастацтва, навучыць бачыць характэрнае вакол сябе, сфарміраваць пачуццё павагі да Радзімы. Напрыклад, на адным з урокаў была праведзена гутарка «Таямніцы бабульчынага куфра». Дзецям былі прапанаваны загадкі, якія ім дапамаглі даведацца, пра што сёння будзе весціся гаворка на ўроку: «Кругленькі, маленькі, за хвост не падымеш» (клубок), «Два канцы, два калыцы, а пасярэдзіне цвік» (нажніцы), «Сівенькая, маленькая, а ўвесь свет абшывае» (іголка). Гаворка будзе пра адзенне, – здагадаюцца дзеці. Зараз людзі так не апранаюцца, як у даўнія часы. Тое адзенне, што насілі раней, паступова стала нацыянальным касцюмам, які прадстаўляе нашу краіну на святочных цырымоніях.

Мужчынскі касцюм складаецца з кашулі, упрыгожанай вышыўкай на каўняры, грудзях, штаноў (нагавіц), камізэлькі (безрукаўкі). Кашулі насілі на выпуск і падвязвалі паясамі. Яны – вельмі важная дэталі ў касцюмах мужчын і жанчын, бо лічылася, што паясы абараняюць ад хвароб, перагароджваюць шлях «нячыстай сіле». Надзвычай вядомыя слуккія паясы, якія ткаліся на радзівілаўскіх мануфактурах з залатых і сярэбраных нітак. У сялян былі простыя саматканыя паясы. Калошвы нагавіц абгортвалі анучкамі і паверх надзявалі лапці, боты, зімою – валёнкі. Галаўны ўбор – саламяны брыль, а зімою – аблавухая шапка. Жаночы касцюм складаўся з кашулі, безрукаўкі, шнуроўкі, якія шчыльна аблягалі фігуру, фартухоў і рознакаляровых паясоў. Кашулі запраўлялі ў спадніцу. Галаўны ўбор жанчын залежаў ад узросту: дзяўчаты насілі вузкія павязкі, вянкi, а жанчыны – хусткі, чапцы. Абутак – лапці, чаравікі. Падчас гутаркі дэманструюцца малюнкi, фотаздымкі беларускага нацыянальнага адзення.

Нельга абмінуць увагай і такі элемент культуры беларускага маўлення, як «ветлівыя словы». Дзецям патрэбна прывіваць узаемапавагу і ветлівасць. Можна прапанаваць ім праверыць свае веды і паказаць прыклад ветлівых паводзін:

Дзякуем! Сардэчна дзякую! Я ўдзячны (удзячна) Вам! Дзякуй за дапамогу! Прашу прабачэння! Прабачце, калі ласка! Вельмі шкадую, што нарабіў Вам клопату. Не сярдуйце, так атрымалася. Даруйце, мне вельмі непрыемна. Вельмі добра! Выдатна! Вось гэта навіна! Мне вельмі прыемна! Я задаволены! Вы мяне ўзрадавалі! Мне гэта даспадобы! Гэта самая шчаслівая хвіліна ў маім жыцці! Я вельмі рады! Жадаю шчасця! Каб Вы здаровы былі і радаваліся! Хай Вас Бог беражэ! Хай Вам шчасціць! Хай будуць

здаровы Вашы родныя! Расці дужы (дужая) ды вялікі (вялікая)! Хай здзейсняцца ўсе спадзяванні! Бывайце здаровы, жывіце багата! Добрай дарогі! Хай усё будзе добра! Хай Вам лёс не здрадзіць!

У класе можна арганізаваць дні беларускай мовы. У такія дні на перапынках трэба гаварыць па-беларуску. Ветлівыя словы ўвесь дзень на вялікім плакаце вісяць у класе. З задавальненнем далучаюцца да гэтага працэсу і бацькі.

Патрэбна ўлічыць і такую асаблівасць малодшых школьнікаў, як актыўнасць, гатоўнасць да дзеянняў, пошуку новых уражанняў, адкрытасць любому жыццёваму вопыту. Нястомная энергія дзяцей гэтага ўзросту дае настаўніку шырокія і разнастайныя магчымасці ў арганізацыі розных мерапрыемстваў. Практыка паказвае, што найбольш прадуктыўнай з'яўляецца творчая дзейнасць. Яна аказвае вялікі станоўчы ўплыў на развіццё дзіцяці. Свае творчыя здольнасці дзеці могуць праявіць на святах, якія сістэматычна праводзяцца ў класе і ў гімназіі.

Вядомы даследчык народных звычаяў, абрадаў і свят Васіль Ліцьвінка пісаў: «Самае важнае, што адрознівае сапраўднае свята ад простага мерапрыемства, – гэта тое, што на ім не павінна быць глядачоў, а толькі ўдзельнікі, якія імправізуюць, творча развіваюцца, саўдзельнічаюць у стваральнай плыні, суперажываюць, – адным словам, святкуюць і душой, і цэлам» [9, с. 35]. Такого прынцыпу трэба прытрымлівацца пры іх правядзенні. На праведзеных святах «Каляды», «Масленка», «Вялікдзень», «Багач», «Пакровы», «Дзяды» ўсе прысутныя былі ўдзельнікамі.

У працэсе заняткаў творчай дзейнасцю праяўляецца арганізаванае ўзаемадзеянне дзяцей і дарослых, замацоўваецца пазітыўны вопыт знаходжання ў калектыве. Ужо працэс падрыхтоўкі да непасрэднага ўдзелу ў свяце з'яўляецца важным момантам у развіцці дзіцяці. Удзел у святах стварае радасны настрой, выходзіць адказнасць перад калектывам, а таксама развівае ўвагу, творчыя здольнасці [6, с. 42].

Вельмі цікавай для дзяцей формай выхавання і далучэння да народных традыцый з'яўляецца народны тэатр «Батлейка». З дапамогай бацькоў быў зроблены батлейкавы тэатр у выглядзе беларускай хаты. З вялікім задавальненнем малодшыя школьнікі ўдзельнічаюць у паказах, у падрыхтоўцы батлеечных прадстаўленняў, якія дэманструюць для розных класаў, бацькоў (на розных гімназічных мерапрыемствах).

Эфектыўным сродкам павышэння матывацыі да вывучэння беларускай мовы з'яўляецца знаёмства школьнікаў з народным календаром. У бібліятэцы ёсць цікавыя кнігі пра беларускія народныя святы. Разам з дзецьмі чытаем пра Масленіцу (провады зімы), Саракі (свята прылёту птушак), Зажынкі і Дажынкі (пачатак і заканчэнне жніва) – ды іншыя народныя традыцыі [10; 11]. Прыкладам знаёмства з народным календаром з'яўляецца гімназічнае свята «Кола года», у якім удзельнічаюць вучні 1–4 класаў.

Выніковасць і эфектыўнасць дзейнасці па павышэнні матывацыі ў малодшых школьнікаў да вывучэння беларускай мовы

Практыка пацвярджае, што далучэнне малодшых школьнікаў да народных традыцый на ўроках беларускай мовы, літаратурнага чытання, пазакласных мерапрыемствах забяспечвае ўмовы для павышэння матывацыі да вывучэння беларускай мовы. Пра гэта сведчаць павышэнне якасці ведаў вучняў па беларускай мове і літаратурным чытанні (табліца 3), а таксама вынікі праведзеных дыягнастычных даследаванняў, з якіх бачна станоўчая дынаміка ў развіцці ведаў па беларускай мове (табліцы 4, 5).

Табліца 3. – Кантроль ведаў і ўменняў па беларускай мове ў другім класе (26 вучняў)

Асноўныя веды і ўменні	Тэматычны кантроль	Паўгоддзе				
		першае		другое		
	Колькасць	%	Колькасць	%	Колькасць	%
Выдзяляць гукі ў словах і адрозніваць іх	18	69,2	21	80,8	23	88,5
Вызначаць месца націску ў словах	13	50,0	18	69,2	20	76,9
Дзяліць словы на склады і для пераносу	15	57,7	22	84,6	24	92,3
Спісваць тэкст з друкаванага ці рукапіснага ўзору	15	57,7	20	76,9	23	88,5
Пісаць словы на адпаведнае правіла ў межах праграмы	14	53,8	18	69,2	22	84,6
Ужываць вялікую літару	16	61,5	22	84,6	24	92,3
Афармляць сказ пісьмова	18	69,2	22	84,6	24	92,3

Заўвага – Крыніца – асабістая распрацоўка.

Табліца 4. – Узровень адукаванасці па беларускай мове ў трэцім класе (26 вучняў)

Узровень	На пачатак года		На канец года	
	Колькасць	%	Колькасць	%
Высокі	0	38,5	4	53,8
Дастатковы	1	42,3	8	30,8
Сярэдні	5	19,2	4	15,4
Здавальняючы		0,0		0,0
Нізкі		0,0		0,0

Заўвага – Крыніца – асабістая распрацоўка.

Табліца 5. – Узровень адукаванасці па беларускай мове ў чацвёртым класе (26 вучняў)

Узровень	На пачатак года		На канец года	
	Колькасць	%	Колькасць	%
Высокі	5	57,7	7	65,4
Дастатковы	9	34,6	8	30,8
Сярэдні	2	7,7	1	3,8
Здавальняючы		0,0		0,0
Нізкі		0,0		0,0

Заўвага – Крыніца – асабістая распрацоўка.

Пацверджаннем паспяховасці працы па павышэнні матывацыі ў малодшых школьнікаў да вывучэння беларускай мовы з'яўляюцца вынікі гімназічнай алімпіяды па беларускай мове: у 3-м класе адзін вучань заняў другое месца, адзін – трэцяе месца, у 4-м класе адзін вучань заняў першае месца. Акрамя таго, адзін вучань 4-га класа атрымаў дыплом трэцяй ступені ў раённым конкурсе «Пазнайка». Пры паступленні ў гімназію 17 вучняў з 24 (71 %) напісалі дыктант па беларускай мове на 9–10 балаў.

Акрамя колькасных паказчыкаў павышэння якасці ведаў вучняў па беларускай мове і літаратурным чытанні, можна адзначыць якасныя змяненні ў навучэнцаў малодшых класаў, такія як пашырэнне слоўнікавага запasu навучэнцаў; зварот навучэнцаў пры падрыхтоўцы да ўрокаў да народных твораў выяўленчага мастацтва, літаратуры, песень; праява пазнавальных інтарэсаў навучэнцаў і іх імкненне да актыўнай самастойнай працы на ўроках і ў пазаўрочны час; актыўны ўдзел навучэнцаў у творчай дзейнасці; праяўленне нацыянальнай самасвядомасці.

Заклучэнне

Зыходзячы з вопыту працы па павышэнні матывацыі ў малодшых школьнікаў да вывучэння беларускай мовы былі распрацаваны метадычныя рэкамендацыі настаўнікам пачатковых класаў па правядзенні ўрокаў беларускай мовы і літаратурнага чытання:

1. Вучэбны матэрыял засвойваецца лепш, калі ён падаецца не толькі з падручніка, але і з дапамогай займальнага матэрыялу.

2. Замацаванне ведаў больш трывалае, калі матэрыял, які дае настаўнік на ўроку, з'яўляецца яркім, знаходзіць пацверджанне ў сямейных, народных традыцыях.

3. Народныя традыцыі мэтазгодна выкарыстоўваць пры вывучэнні розных раздзелаў беларускай мовы, літаратурнага чытання, пазакласнай рабоце.

4. Каб падняць працаздольнасць вучняў напрыканцы ўрокаў, эфектыўна выкарыстоўваць гульні, лічылкі, загадкі.

5. У рабоце па далучэнні малодшых школьнікаў да народных традыцый неабходна ўлічваць агульны ўзровень развіцця дзяцей, стаўленне бацькоў да рэлігійных і сямейных каштоўнасцей.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Учебные программы по учебным предметам для учреждений общего среднего образования с русским языком обучения и воспитания. III класс / Минск : Нац. ин-т образования, 2017. – 205 с.

2. Гімпель, І. А. З любоўю да мовы / І. М. Гімпель. – Минск : Беларус. вучэб.-метад. цэнтр, 1992. – 187 с.

3. Белявская, И. Б. Формирование этнокультурной компетентности педагогов в условиях интеграции дополнительного и общего образования / И. Б. Белявская // Методист. – 2011. – № 10. – С. 42–46.

4. Народная спадчына Бацькаўшчыны: вывучэнне спадчыны і выхаванне дзяцей сродкамі аўтэнтчнага народнага мастацтва : матэрыялы фальклор. чытанняў. – Минск : Чатыры чвэрці, 2002. – 183 с.

5. Барташэвіч, Г. А. Этнакультурныя традыцыі ў сучаснай сістэме выхавання / Г. А. Барташэвіч, У. Д. Каліноўскі // Кіраванне ў адукацыі. – 2012. – № 10. – С. 10–14.

6. Конан, У. М. Фальклор як мастацкая сістэма і яго актуалізацыя ў адукацыі / У. М. Конан // Адукацыя і выхаванне. – 2008. – № 7. – С. 61–68.

7. Лабачэўская, К. Л. Гульнёвы падворак / К. Л. Лабачэўская. – Минск : Красіка-Прынт, 2000. – 127 с.

8. Культурная спадчына беларусаў як аснова грамадзянска-патрыятычнага выхавання навучэнцаў: вопыт Брэсцкага рэгіёна : зб. метадыч. і практ. матэрыялаў / склад. Т. М. Крыўко. – Минск : НЦМТДМ, 2013. – 136 с.

9. Ліцьвінка, В. Д. Святы і абрады беларусаў / В. Д. Ліцьвінка. – Минск : Беларусь, 2001. – 190 с.

10. Лозка, А. Ю. Беларускі народны каляндар / А. Ю. Лозка. – Минск : Палымя, 2002. – 240 с.

11. Гуд, П. А. Ад Каляд да Пакроваў / П. А. Гуд. – Минск : Красіка-Прынт, 2000. – 223 с.

Рукапіс паступіў у рэдакцыю 16.10.2019

Shuckala L. M., Silyuk T. S. Involvement of Junior School Children to the Folk Tradition as Means of Motivation Increase to the Study of the Belarusian Language

The increasing of motivation among primary school children to study the Belarusian language will be successful if the teacher in the learning process, not only will familiarize them with spelling, numerous phonetic rules of the Belarusian language, but also connect to national traditions.